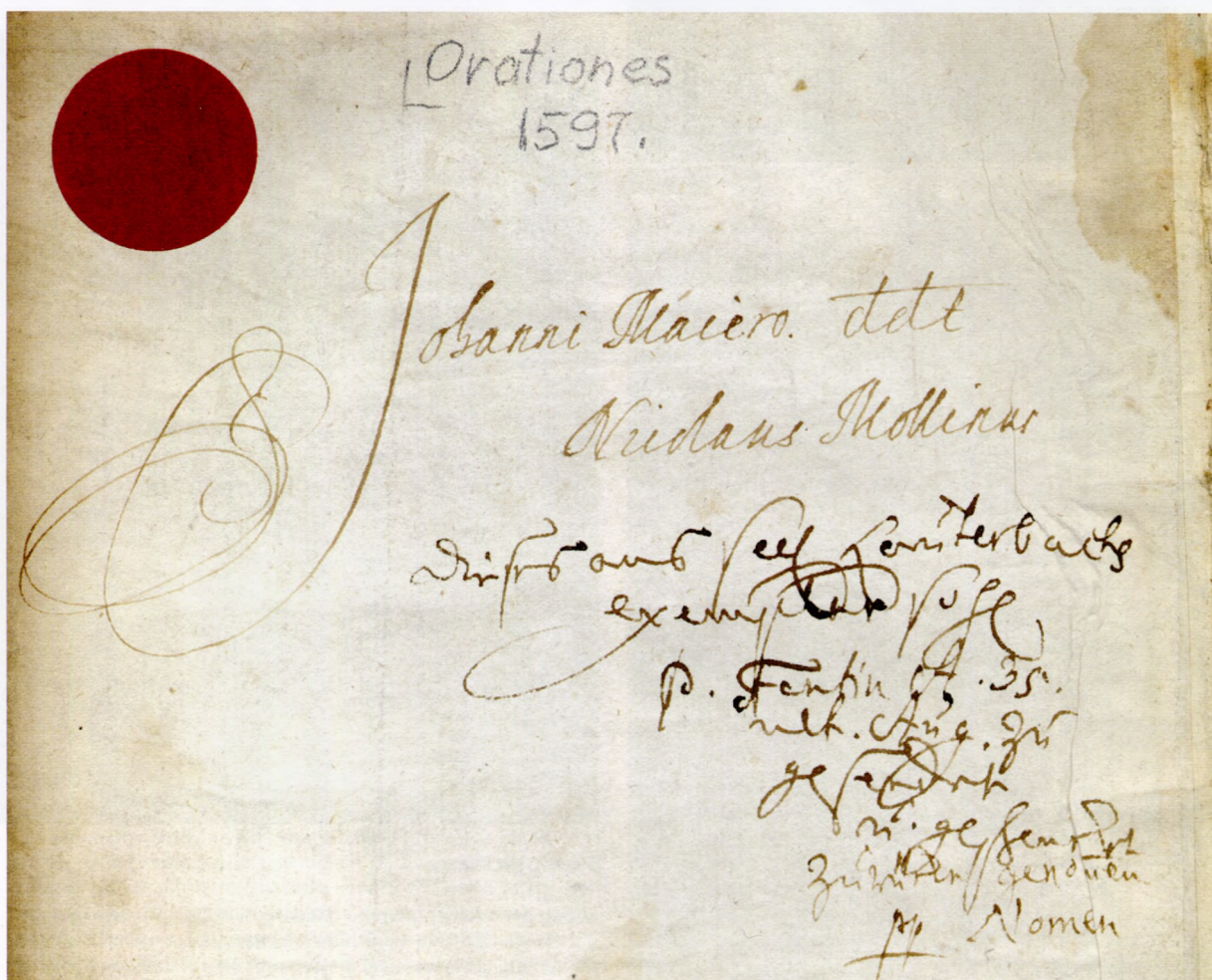

#1 (59) 2014

RESOURCES

RĪGAS GUTENBERGS JEB RĪGAS PIRMAJAI TIPOGRĀFIJAI – 425

AIJA TAIMIŅA, LU AKADEMISKĀ BIBLIOTĒKA

Orationes tres... 1597. Vienīgais zināmais Mollina autogrāfs. Viņa ieraksts grāmatā, kas dāvināta Johannam Maieram

1. Tautas gaviļē un ligo
Visas pasauls valodās,
Katra savu kokli stīgo
Skandēt godam dziesmiņas,
Gutenberga vārdu minēt
Milioni paceļas,
Viņa skunstes darbu svinēt
Apgaismoti pulcējās.
Līdz ar jums jūs tuvi tāli,
Arī Latvju tauta dzied,
Gaismas ceļu labprāt iet,
Viena tēva bērni, brāļi!
2. Caur ko tike vergu laikos
Pavieglotas grūtības?
Caur ko sūros bēdu tvaikos
Remdētas tiek sirsniņas?
Un kad knapās bada maizēs
Asras jaucēs pelavās,-
Kas tad iepriecēja raizēs?-
Dieva vārds iekš grāmatas!
Gutenberga skunstes lieta
Gādāja ka bibeles
Lēti plašās pasaulē
Spīd ir tukšinieka vietā.

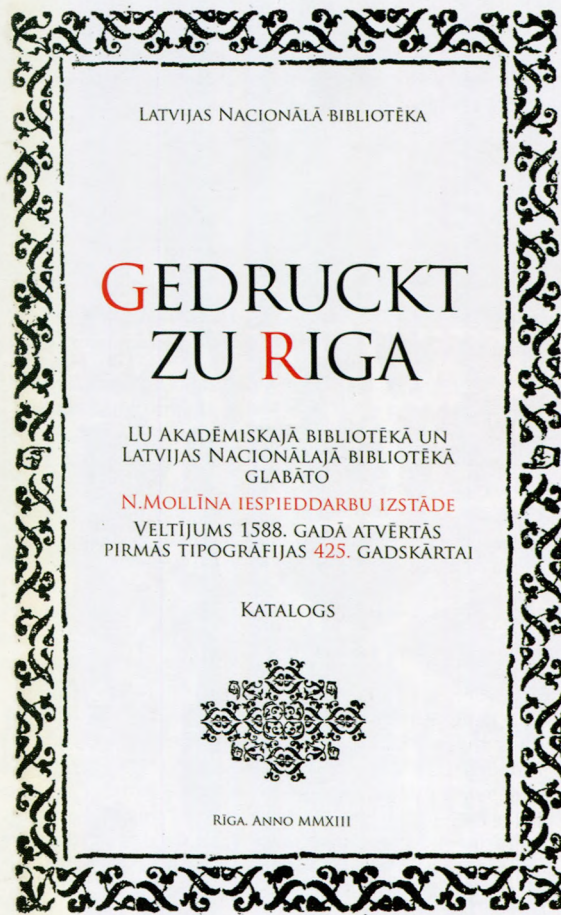
3. Caur ko jaunā brīvēstībā
Izzūd māņu ticības?
Caur ko brāļu mīlestība
Sasien tautu sirsniņas?
Caur ko lopu tumšums steidzās
Bēgt no prāta gaišības?
Caur ko patvarība beidzās?
– Latvju tauta atdzījās? –
Gutenberga skunstes lietas
Palidzeja prātniekiem
Runāt uz līdzcilvēkiem,
Pārvērst negantnieku vietas.
4. Gutenbergs vēl priekšā stādīs
Stāstus pēc gad' simteniem;
Tautām Dieva eņģeļus rādīs,
Kas bij tēvi Latviešiem:
Aleksandru, Nikolaju,
Tos no debes sūtītus
Īstu Latvju pestītāju,
Īstus gara kopējus.
Drukku rakstus lasīdami
Bērni rokas salicīs,
Augstu debes uzskatīs
Asariņu slaucīdami.
5. Drukku rakstos uzies, lasīs
Latvju draugu Merkelu,
Ir pēc citiem kungiem prasīs,
Vēlēs saldu dusiņu; –
– Bet ir Jūsu vārdus minēs,
Latvju asins dzērēji;
Lāstu piemiņā tos svinēs –
– Cilvēcības rējēji!!
Labiem darbiem laba alga,
Ļauniem ļauna, ne slava,
Tiem kam sirds deg mīlībā,
Šiem kas kaklus sažņaudz valgā.
6. Lai nu tavam darbam slava,
Gutenberg tu teicams virs!
Iekrāta, kā zelts it tirs,
Un ir Latvju starpā sēta
Gudrība un sātība,
Dievs to apkopj katrā sētā,
Lai nes augļus cerībā.
Pēc simts gadiem latvju dziesmas
Augstā pulkā slavīnās,
Citas tautas sveicinās
Apskaidrota prāta liesmās.

... [Liventāls Ansis]. Uz Guttenberga piemiņu, kas 1440tā gadā izdomājis grāmatu drukšķēšanu. Latviešu Avīze, Nr. 17, 1840, 25 apr., 67-68. lpp.
Išāks dzejola variants: Vidzemes kalendris uz 1841mo gadu... Rīges pilsētā: drikets pie W. F. Haecker, [1840], 38.-40. lpp.

Biržu skolotāja Anša Liventāla (1803–1878) sirsniņi patētiskais dzejojums ir velte Johana Gūtenberga izgudrotās grāmatiespēšanas četrsimtgadei, ko 1840. gadā atzīmēja gluži vai visā Eiropā. To pieminēja arī Latvijā; tomēr pirmā tipogrāfa Gūtenberga izgudrojuma cildinājums tolaik vēl nebija rosinājis iedziļināties *Rīgas Gūtenberga* – pirmiespēdēja Nikolausa Mollina darbā. Nopietns iemesls pievērsties Rīgas grāmatiespēšanas vēsturei bija 1888. gadā atzīmējamā Mollina tipogrāfijas trīsšimtgade, kuras paliekošā vērtība ir Ārenda Būholca (*Buchholtz*, 1857–1929) plašā monogrāfija *Geschichte der Buchdruckerkunst in Riga 1588–1888* (Rīga, 1890) – pirmais nopietnais, avotos balstītais, Rīgas grāmatniecības vēstures pētījums, kam turklāt bija pievienots profesionāli izstrādāts Mollina izdevumu reģistrs. Arī nākamās Mollina tipogrāfijas jubilejas kļuva par ieganstu nozīmīgu pētījumu publicēšanai, nu jau latviešu valodā, un kā pirmā jāmin Ojāra Zandera monogrāfija *Tipogrāfs Mollins un viņa laiks* (1988). Reiņa Kaudzītes 1893. gadā izteiktajam apgalvojumam ir aforisma spēks: *Ievērojot grāmatu iespiešanas izplatīšanas vispārī pasaulē un arī to, cik savādu ātrumu un spēku viņa izplatījies, jāspriež, ka viņa ir viena no visu pirmākām šālaika vajadzībām. Tiešām neviens atradums nebūs gan, kas tik vispārīgi nodibinājis un kļuvis par visu īpašumu un nepieciešamu vajadzību, kā grāmatu iespiešana rakstos*¹. Tomēr, neskatoties uz jau iznākušo Būholca pētījumu, par Mollina spiestavas darbu latviešu inteliģentu aprindām (un tostarp Kaudzītem), īstas intereses un skaidrības nebija.

Visai skumji nākas secināt, ka par grāmatiespēšanas sākumu Rīgā un Rīgas pirmo tipogrāfu joprojām zināms maz. Rīgas ielās nekas neatgādina par to viru, kas 16. gs. licis pamatus mūsdienu Latvijas grāmatrupniecībai. Nav saglabāties viņa nams Krāmu ielā, kur atradies pirmā tipogrāfija, grāmatu veikals un sietuve. Nav zināma arī Rīgas pirmā tipogrāfa, flāmu izcelsmes grāmatizdevēja un grāmattirgotāja Nikolausa Mollina (*Mollyn*, *Mollinus*, *Mollijns*, ap 1550/1555–1625) kapavieta (tāpat kā daudziem citiem, kas miruši mēra laikā). Tāpat neizdosies skatīt viņa vaibstus: nav atrodams neviens viņa portrets. Atšķirībā no daudzām citām Eiropas pilsētām, Rīgā nav pieminekļa tās pirmajam tipogrāfam, un arī grāmatniecības vēstures muzejs vērs savas durvis tikai tālākā nākotnē.

Mollina mantojums saglabāts mūsu atmiņas institūciju krājumos. Likumsakarīgi, ka senākās Latvijas bibliotēkas *Bibliotheca*

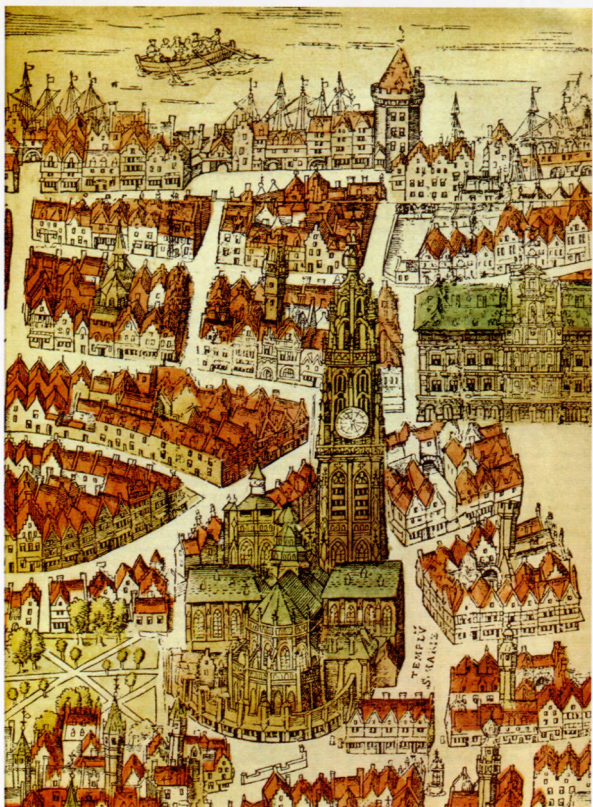
¹ R. Vidzemnieks [Reinis Kaudzīte]. Raksti (beigas). *Balss*, Nr. 43 (27.10.1893), 2. lpp.

Rigensis turpinātājs – LU Akadēmiskās bibliotēkas – seniespieddarbu kolekcijā atrodams vispilnīgākais Mollina izdevumu klāsts, kur vienuviet atrodamas gan vienlapes, gan kā makulatūra saglabājušies seno drukas darbu fragmenti, gan reprezentablas grāmatas ādas sējumos, kas rotātas ar zeltītiem Rigas ģerboņiem.

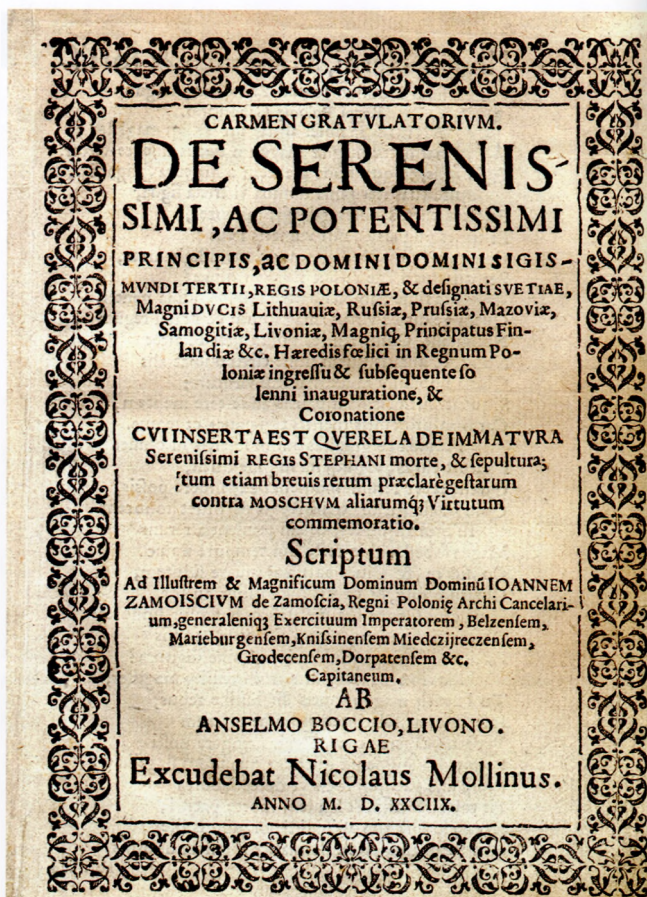
Pirmās Rīgas tipogrāfijas 425. gadskārtu atzīmējot, vērts atgādināt par vairākiem veltījumiem *Mollina gadam*: Latvijas Nacionālās bibliotēkas un LU Akadēmiskās bibliotēkas kopīgo izstādi *Gedruckt zu Riga* (iespiests Rīgā) pavasarī (2013. 9. IV – 8. VI), ko vadīja gan konference (jeb lasījumi), gan nelielā tirāžā iznācis elegants Mollina izdevumu katalogs. Mollina tipogrāfijas grāmatu repertuāru atspoguļo ilgi gaidītais un rudenī iznākušais *Latvijas citvalodu seniespiedumu kopkatalogs 1588–1830. Sērija A* (Rīga: Latvijas Nacionālā Bibliotēka, 2013). Rīgas pirmās tipogrāfijas jubileju ar īpašu marku *Grāmatu drukai Latvijā 425* un aploksni (autore māksliniece Arta Ozola-Jaunarāja) un pirmās dienas zīmogu 22. oktobri atzīmēja Latvijas Pasts. Mollina tipogrāfijai veltītās markas prezentācija LU Akadēmiskajā bibliotēkā ievadīja Latvijas Poligrāfijas uzņēmumu asociācijas rīkoto *Drukas dienu*, kurās dalībniekiem bija unikāla iespēja ekspresizstādē aplūkot pirmās Rīgā iespiestās grāmatas. Jāapzinās, cik reti un islaicīgi vienkopus tikuši eksponēti Mollina izdevumi: pirmo Mollina grāmatu izstādi Rīgas pilsētas bibliotēka sarīkoja par godu tipogrāfijas trīssimtpiecdesmitgādei 1939. gadā, un tā ilga pusotru nedēļu (izstāde notika Kamarina namā, 1939. 26. XI – 3. XII).

Visos Mollina gada jubilejas pasākumos uzmanības centrā bija 16. gs. beigu – 17. gs. sākuma izdevumi no LU Akadēmiskās bibliotēkas krājuma.

Mollina 37 darbības gados (1588–1625) Rīgas tipogrāfijā iespiesti vairāk kā 180 darbi. Daudzi Mollina izdevumi saglabājušies tikai vienā eksemplārā, daudzi citi ir zināmi, bet vairs nav pētniekiem pieejami un tiek uzskatīti par gadsimtu gaitā zudušiem. Jaunākie pētījumi arvien paplašina reti sastopamo Mollina izdevumu repertuāru un to izplatības ģeogrāfiju.

Antwerpen. 1565

Boccius. 1588

Rīgas pirmā tipogrāfa Nikolasa Mollina dzīvesgājums un darbība šobrīd šķiet ļoti pārredzams un visnotaļ pamatīgi pētīts Rīgas intelektuālās pagātnes jautājums, kas pēdējā gadsimta gaitā atkārtoti aplūkots grāmatniecības vēsturei tradicionālā, pat klasiskā interpretācijā. Tas vedina domāt, ka jaunus atklājumus un zināmo faktu kontraversīvas interpretācijas diez vai iespējams sagaidīt. Lai gan joprojām ir pietiekami daudz faktogrāfisku neskaidrību (īpaši par Mollina „pirms Rīgas” laiku) un neatbildētu, pat miklainu jautājumu, kas saistās Rīgas pirmās tipogrāfijas darbu laikā no 1588. līdz 1625. gadam, un jo īpaši – ar Mollina ierašanās motivāciju un apstākļiem, kā arī ar viņa tipogrāfijas atbalstītāju un autoru loku. Faktu krājums lēnām aug, tomēr mūsdienīgu analīzi vēl gaida pāris viskomplicētākie jautājumi: Mollina kā tipogrāfa loma 16. gs. beigu politisko un reliģisko cīņu laukā Antverpenē un Rīgā; viņa ierašanās, jeb drīzāk – uzaicināšanas apstākļi – un dziļākā motivācija; Rīgas tipogrāfijas nozīme teoloģisku, politisku un sociālantropoloģisku ideju pārnēsē. Vācu kultūrvēsturnieks Aleksandrs Krauss (*Kraus*) pārskatā par Mollina tipogrāfijas darbu pa jaunam definējis tā nozīmi: tā bija mēdiju revolūcija Eiropas perifērijā². Jāpiekrīt Krausa formulējumam, kas vienlaikus piesaka jaunu pētījumu loku: kā interese tad realizēja jaunais, revolucionārais mēdijs – proti, Nikolasa Mollina Rīgas tipogrāfija? Un kā skaidrojams Mollina Rīgā ierašanās fakts 1588. gadā? Kādas aprindas pārstāvēja tie, kas Mollinu ataicināja? Kādas personas šajā norisē iesaistījās un kādi apstākļi Rīgā izraisīja nepieciešamību pēc iespēstas informācijas? Pēc kuras

² Valkema Blouw, P. *Antwerpse jaren van Nicolaes Mollijns, 1579–86*. In: *De gulden passer*, 70 (1992), p. 87–115, ill.

² Kraus, Alexander. Eine Medienrevolution in der „Peripherie”. Nicolaus Mollin und die Anfänge des Rigaer Buchdrucks. *Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung*, 54/3 (2005), S. 317–349.

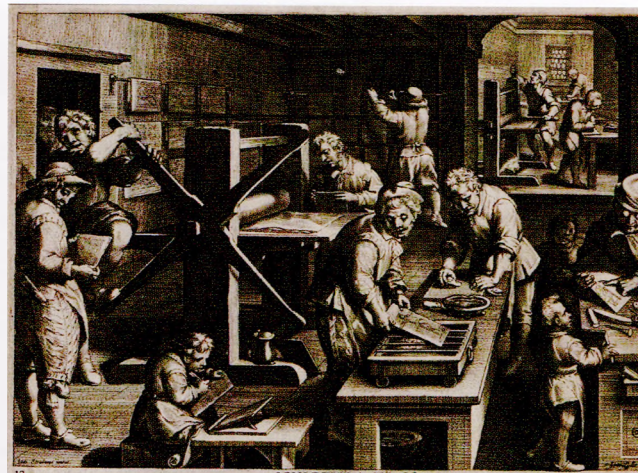
personas ieteikuma rātes izvēle apstājās pie Mollina no Antverpenes? Gadījumos, kad bija jāatrod piemērots kandidāts kādam amatam, rāte deleģēja savu pārstāvi, kas šādā nolūkā personīgi brauca sūtniecībā uz ārzemēm un/vai meklēja amata pretendentu ar sev zināmu personu starpniecību. Ierastī par tipogrāfijas iekārtošanas iniciatoru pieņemts uzskatīt tālaika pilsētas sekretāru (proti, juristu) Dāvidu Hilhenu (*Hilchen*, 1561–1610), un tam jāpiekrīt. Par Hilhena spilgto un pretrunīgi vērtēto personību un viņa nopelniem Rīgas labā daudz rakstīts, šeit tikai jāatzīmē, ka Hilhena ārzemju sakari jau kopš viņa studiju laika Vācijā bija ārkārtīgi plaši.

Vērts atgriezties pie Mollina Antverpenē. Mollins nācis no Antverpenes tipogrāfu un gravīru izdevēju Mollīnu dzimtas. Rīgas pirmā tipogrāfa uzvārdam ir vairākas formas: Antverpenes laikā – flāmu *Mollijns* (*Mollijns*), bet Rīgas laikā – vāciskotā *Mollīns* (*Mollin*, *Mollyn*). Rīgas pirmiespiedēja tēvs Jans Mollijns Vecākais (*Mollijns*, 1500–1576) ir viens no Antverpenes daudzajiem ierindas tipogrāfiem. Niklāss Mollijns amatu pamatos apguva sava tēva tipogrāfijā, tad divus gadus (1573.1.V–1575.1.V) strādāja par iespiedēju Antverpenes visu laiku izcilākā grāmatiespiedēja Kristofa Plantēna (*Plantin*, 1520–1589) tipogrāfijā, bet no 1579. gada sāka patstāvīgu darbību. Pēdējais izdevums Niklāsa Mollijnsa Antverpenes tipogrāfijā iznāca 1587. gadā.

Par Mollijnsa dzimtu un viņu Antverpenes laiku pirmā monogrāfija publicēta tikai 1927. gadā³, un tieši Amsterdamas universitātes bibliotēkas pārziņa Komberta Pītera Burgera (*Burger*, 1858–1936) nopelns ir Rīgas Mollina flāmu (nevis vācu!) izcelsmes precizējums. Arī pēdējos gadu desmitos tapusi nopietni pētījumi⁴, par ko jāpateicas Nīderlandes (Flandrijas) un Beļģijas grāmatniecības vēsturniekiem. Bibliotēku digitālo kolekciju un datu bāzu veidotāji savukārt darījuši pieejamus unikālus senos iespieddarbus, tā pētījumiem piešķirot jaunas dimensijas. Vairākas no zināmajām Niklāsa Mollijnsa Antverpenes tipogrāfijā drukātajām grāmatām ir ieraugāmas un lasāmas ar globālā tīmekļa starpniecību. Jāsecina, ka Niklāsa Mollijnsa Antverpenes laika devums ir bijis nopietns (eventuāli 42 nosaukumi).

Cēlonis, kādēļ Niklāsam Mollijnsam nācās pamest Spānijas karalistei pakļauto protestantisko Antverpeni un Flandriju uz visiem laikiem, ir jāmeklē reliģisku, politisku un militāru kaisību plosītās pilsētas vēsturē, Nīderlandes revolūcijas jeb astoņdesmito gadu kara sākumposmā (1568–1648). Mollijnsa tipogrāfiju repertuārs konsekventi liecina, pirmkārt, par darbošanos Antverpenes pilsētas pārvaldes interesēs (sistemātiski iespējot maģistrāta oficiālos rīkojumus un paziņojumus), un, otrkārt, par piederību radikālo kalvinistu dumpīgajām aprindām. Mollijnsam katoļu ticība un spāņu valdība nebija pieņemama. Viņš, tāpat kā aptuveni desmit tūkstoši citu Antverpenes iedzīvotāju, 1586. gada otrajā pusē pilsētu pameta. 1588. gada martā Mollijns ieradās Rīgā, lai te veidotu pirmo tipogrāfiju pilsētas un visa reģiona vēsturē. Kādi apsvērumi viņu vadīja, pametot Antverpeni un starp visām Augsburgas konfesijai un Hanzas savienībai piederīgajām pilsētām izvēloties tālo Rīgu? Bet varbūt labāk jautāt tā: kādēļ Rīga izvēlējās kalvinistu un savas pilsētas patriotu Mollijnsu no tālās Flandrijas? Līdz galam uz šiem jautājumiem atbildēt nav izdevies. Jāpiezīmē, ka turpmāk nekādas zīmes Mollina drukātajās grāmatās neliecinās par viņa zaudēto dzimteni un flāmu izcelsmi. Tiesa, Jānis Straubergs minējis, ka 1939. gada izstādē *pirmo reizi bija redzamas N. Mollina pašrocīgi rakstītās kvītis lejasvācu valodā ar stipru holandiešu valodas ietekmi*⁵, tomēr šos intriģējošos dokumentus musdienās pienāktos atrast no jauna.

Mollins 1588. gada pavasarī ieradās Polijas kronim pakļautajā Rīgā reliģiski un politiski nokaitētā laikā (Kalendāra nemieru noslēguma periodā), kas dažās epizodēs atgādināja Antverpenes situāciju. Ir vērts ar vairāk kā četrsimt gadu distanci palūkoties

Jan van der Straet graviera darbnīcā. 1600

Jan van der Straet tipogrāfija. 1600

uz likumsakarībām, kuras bija iemesls tam, ka Rīgā tika izveidota pirmā tipogrāfija. Kritiskā 1586.–1589. gada politiskā situācija ļauj izprast Mollina tipogrāfijas misiju; proti, tipogrāfijai bija jāklūst par mēdiju, informācijas avotu, un, izmantojot rakstīta, iespiesta un izplatīta vārda spēku, publiski jāvēsta par Rīgas leģitīmas varas – rātes – pozīciju. 1591. gada 1. janvārī Rīgas rātes apstiprinātajā Mollina privilēģijā tipogrāfijas darba mērķi tika formulēti sekojoši: *Dieva goda izplatīšanai un viņa svētā vārda dēstīšanai, kā arī baznīcu un skolu uzturēšanai un ipaši kopīgā labuma tālākam turpinājumam, lai iznākamā ikviens šajā pilsētā apmierinātu vajadzības (notturfft) pēc lieliem un maziem, latīņu un vācu sējumiem, grāmatām, kalendāriem, attēliem un izkrāsotām vēstulēm*⁶.

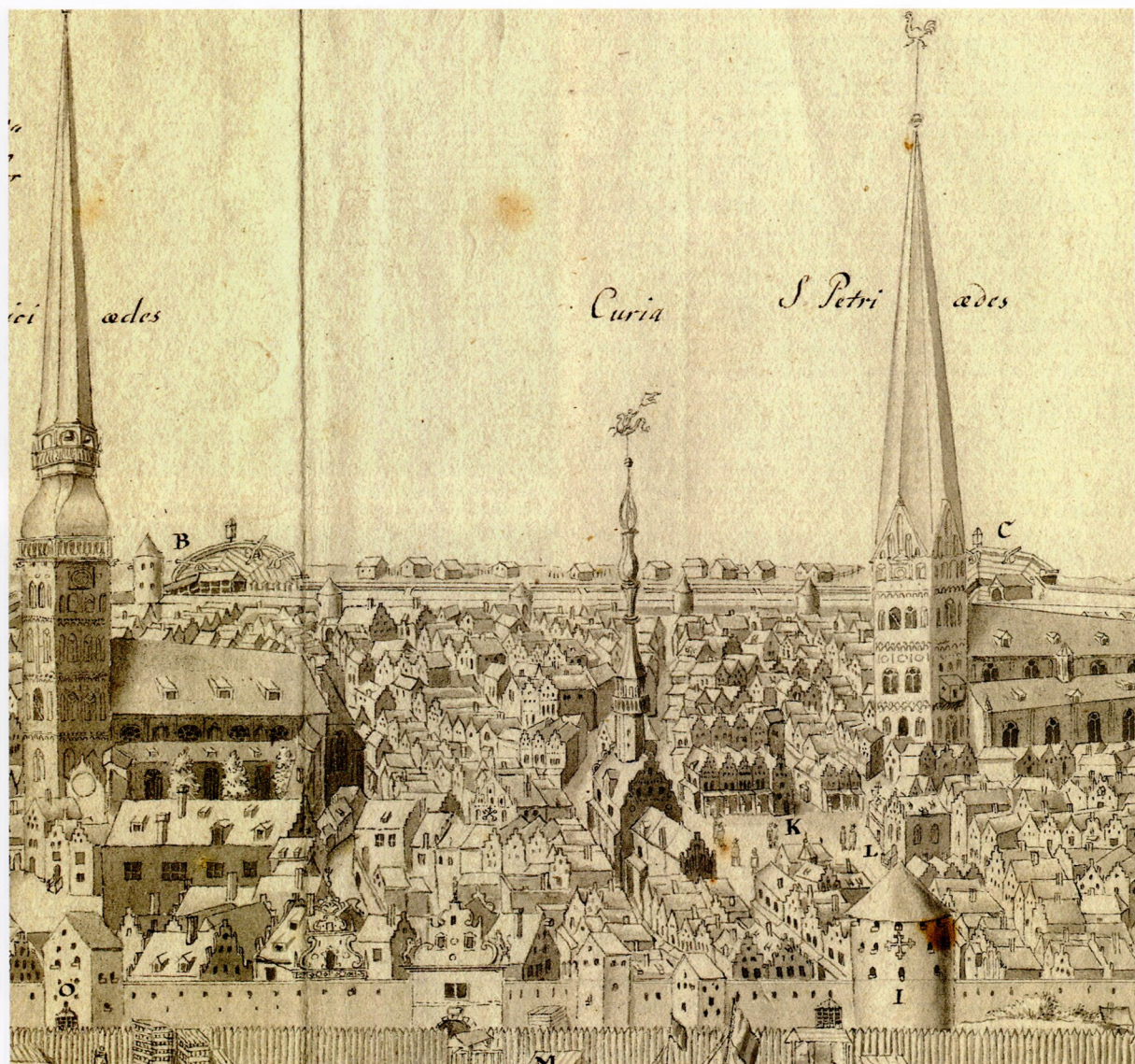
Skaids, ka pilsētai ļoļala un protestantismam piederīga grāmatiespiedēja darbība aktīvas kontrreformācijas laikā bija uzlūkojama kā pretspēks katoliski-jezuitiskās ideoloģijas intervencei – *lai rūpīgi sargatos pret visiem viltojumiem, ķecerībām, paskvilām un šādām novirzēm, ja tādas rastos*. Bez tam Mollina drukas darbiem dažādās formās bija jāapliecina iespējami plašam interesentu lokam pilsētas un tās pārvaldes lojalitāte, tā mazinot potenciālo juridisko vai pat militāro sankciju iespēju. Divi pirmie Mollina Rīgas tipogrāfijas iespiedumi 1588. gadā to pārliecināši apstiprina: pēc Rīgas baznīcas

⁶ *notturfft an (...) gemalten brieffen*. Acīmredzot, domāti kaligrāfiski rakstīti dokumenti ar grezniem iniciāļiem vai ģerbonu attēliem, piemēram, dzimšanas apliecības, muižniecības diplomi (*Geburtsbrief, Adelsbrief*).

³ *Burger, C. P. De drukkers Jan Mollijn et Nicolaes Mollijn*. Martinus Nijhoff, 1927, 341 s.

⁴ *Valkema Blouw, P. Antwerpse jaren van Nicolaes Mollijns, 1579–86. De gulden passer*, 70 (1992), p. 87–115, ill.

⁵ *Straubergs, J. Latvijas bibliotekaru un arhivāru sanāksme*. Latvijas Vēstures Institūta žurnāls, 1939, nr. 4, 638.lpp.

Mollinam bija tiesības algot gravieri. Pirmais Rīgas vara gravieris Heinrihs Tūms (Thum) uzsācis darbu pie Mollīna 1602. gadā un strādājis līdz 1622. gadam. Domājams, Tūms ir lielās Rīgas panorāmas autors (1612, 123 x 53 cm, oforts), arī Rīgas aplenkuma plāna (1621), kā arī vairāku Mollīna grāmatu titullapu vinješu un ģerboņu autors. J. H. Broces pārziņējums

kārtības, kas fiksēja luteriskās baznīcas pamattiesības un funkcijas (izdevums nav saglabājies), sekoja Limbažu mācītāja Anselma Boka (*Bock, Boccius, Tragus*) apsvēkuma dziesmai jaunajam suverēnam, Polijas karalim Sigismundam III un viņa kancleram Janam Zamojskim. Boka dzejojumam ir nevis literāra, bet politiska un diplomātiska vērtība, un *Carmen gratulatorium* pilsētas tipogrāfijas izdevumā ar pilsētas mācītāja Oderborna ievadvārdiem dzejā varēja būt noderīgs prezents (vai ierocis) turpmākajās diplomātiskajās pārrunās.

Mollīna tipogrāfijas repertuārs turpmākajos 37 Rīgas gados liecina, ka Mollīna darbībā ieinteresētā puse bija, pirmkārt, Rīgas pilsētas oficiālās aprindas – rāte, luteriskās baznīcas vadība, skola –; un otrkārt, Rīgas iedzīvotāji. Mollīns iespieda rātes rīkojumus, literārus sacerējumus, kas tiešā vai diskrētākā formā izgaismoja pilsētnieku un pilsētas nostāju politiskos un diplomātiskos jautājumos, darbus, kas kalpoja kā lojalitātes apliecinājumi augstu stāvošiem Polijas-Lietuvas valsts pārstāvjiem, bet vēlāk – Zviedrijas karalistei. Salīdzinot Mollīna Antverpenes un Rīgas devumu, redzams, ka viņš abos gadījumos ir pilsētas patriots un darbojas leģitīmās varas pusē, tomēr Rīgas laikā vairs nav jūtams nekas no agrākā konfesionālā un

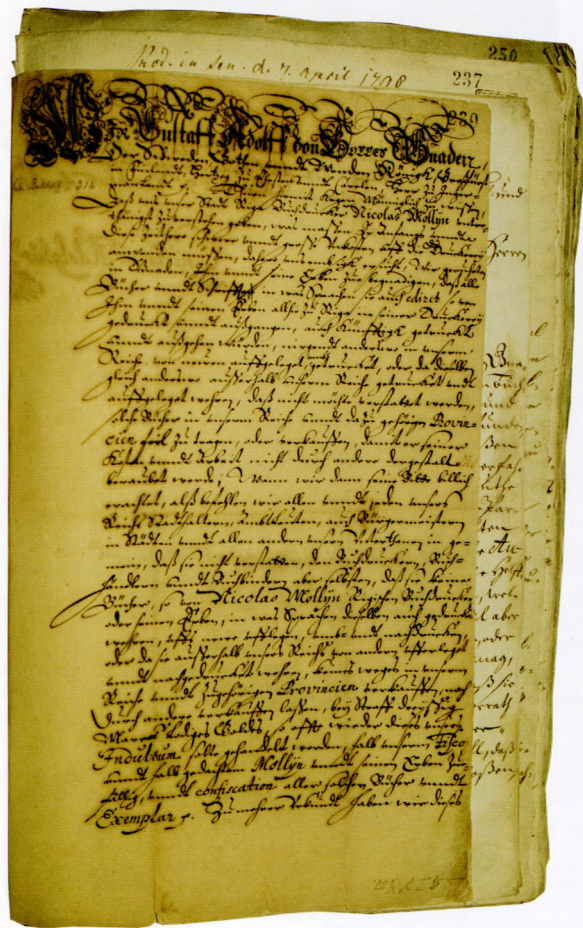
politiskā radikālisma. Mollīna repertuārs netieši vēsta arī par viņa „atnākšanas” uz Rīgu cēloni: tas bija Rīgas rātes politiski tālredzīgs aicinājums, pasūtījums, lai grāmata kalpotu kā ideju pārneses līdzeklis nedrošajos un mainīgajos apstākļos. Polemiskais raksts, grāmata un vienlape ir mēdījs, autora un tā auditorijas vidū tās ir tribīne. Līdz ar Mollīnu Rīgas autori ieguva iespēju izdot savus sacerējumus, bet Rīgas publika – tos lasīt. Visas Mollīnam izsniegtās privilēģijas vēsta, ka rāte par pilsētai un pilsētniekiem visnozīmīgākajiem drukas darbiem (tūlīt pēc grāmatām, tādat literāriem sacerējumiem) uzskatījusi kalendārus. Kalendāri apliecināja nebeidzamo laika ritējumu no pagātnes uz nākotni caur tagadni, bet ne tikai... Tie arī noteica un sakārtoja ikdienas dzīves norises gada garumā, veidoja pasaules kārtības modeli. Vērts atgādināt filsofa Eliasa Kaneti (*Canneti*) domu: *Laika kārtība regulē visas cilvēku kopīgās aktivitātes. Var teikt, ka laika kārtība ir pats svarīgākais kundzības atribūts*⁷. Kaneti apgalvojuma patiesums atklājas, ja patur prātā Rīgai biedējoši draudīgo Kalendāra nemieru gaitu, saprot tradicionālās kārtības un konfesionālās piederības vērtību pilsoņu kopienai,

⁷ Kaneti, Eliass. *Masa un vara*. Rīga: Jumava, 1999. 336. lpp.

lēģitīmās vietējās Rīgas pārvaldes attiecības ar augstāko virsvāru Polijā un kalendāra kā viena no varas instrumentiem nozīmi.

Tomēr Mollina tipogrāfijas repertuārs liecina, ka Rīgā tika radīta un tātad – rīdziniekiem bija nepieciešama – daudzveidīga garīgā un laicīgā literatūra: baznīcas rokasgrāmatas, teoloģiski traktāti, celsmīgi sprediķi, oficiālie raksti (rātes rīkojumi), skolu grāmatas, politiski aktuāli teksti, veltījumi Rīgas pilsoņiem svinību un sēru gadījumos, daiļliteratūra (īpaši neolatiņu dzeja), gravīras, arī apcerējumi, kuros atrodami dabaszinātniska satūra vērījumi (piemēram, par komētām un zemestrīcī).

Var rasties jautājums par to, vai Mollina tipogrāfija bija finansiāli veiksmīgs uzņēmums. Pilsēta Mollinam maksāja algu (100 dālderus gadā, 1591), bija devusi lielus aizdevumus grāmatveikala vajadzībām (400 dālderus uz 6 gadiem Mollinam un 1000 dālderus uz 26 gadiem – viņa znotam van Mērenam) un ar privilēģiju palīdzību sargāja viņa tirgotāja un grāmatiespiedēja monopoltiesības. Tipogrāfija atradās tiešā rātes, tās ieceltā inspektora Kaspara Dreilinga un pilsētas sindika (pilsētas notāra) Dāvida Hilhena pārraudzībā. Par to liecina vairāki fakti, kaut vai tas, cik ļoti rātei rūpēja, lai Mollina tipogrāfijas produkcija ir respektabla un kvalitatīva: tāpēc Hilhens kā rātes pilnvarotais 1598. gadā Vācijā pasūtīja jaunas, *elegantas* burtu garnitūras⁸. Tomēr no naudas grūtībām Mollins nebija pasargāts. Uz to norāda arī izteikums 1621. gada privilēģijā, kas visiem dara zināmu, ka *mūsu Rīgas pilsētas grāmatiespiedējs Nikolāss Mollins*

Mollina privilēģijas

⁸ Ramm-Helmsing, Herta Anna, von David Hilchen (1561–1605) Syndikus der Stadt Riga. Deutsche Wissenschaftliche Zeitschrift für Polen. Posen, 1936. Heft 31, S. 141–212, šeit S. 167.

Prognosticon. Riga, 1591

patemīgi licis saprast, ka tipogrāfijas dēļ viņam kā sākumos un tāpat šajos laikos nācies uzņemties smagus un lielus tēriņus...

Rīgā (tāpat kā citviet) *melnās mākslas* uzplaukums jeb tipogrāfijas iedibināšana ir bijusi sociālu un intelektuālu pārmaiņu sākotnē; tā ir jaunu domāšanas paradigmu rosinātāja. Mārtiņš Luters *Galda runās* (Tischreden, 1531–46) acina pārdomāt grāmatiespiešanas dievišķo iedabu: *grāmatiespiešanas augstākās svētības (hohen Wohltaten) nav vārds izsakāmas. Caur to visās mēlēs un valodās atveras un izplatās Svētie raksti; caur to tiek uzturētas, uzplaukst un mūsu pēctečiem tiek nodotas visas mākslas un zinātnes. (...) Iespēšana ir augstākā un pēdējā dāvana, ar ko Dievs izplata Evangeliju*⁹. Arī Mollinam un viņa Rakstāmkalendāra 1590. gadam (*Schryff Calender*) sastādītājam *slavējamās drukas mākslas izguodošana*¹⁰ pirms 150 gadiem ir bijis notikums, pēc kura atskaita laiku.

Ikreiz, kad tiek apcerēta Rīgas pirmās tipogrāfijas nozīme, ir jāapzinās, cik ļoti Latvijas kultūras un intelektuālās vēstures izpētes dziļums un kvalitāte ir atkarīgs no pētījumiem pieejamā Mollina izdevumu klāsta. Jāatgādina: 2013. gada Mollina izdevumu katalogs¹¹, rāda, ka no 188 reģistrētajām Mollina grāmatām lielākā daļa (71) ir saglabājušās tikai kā unikāti – t.i. vienā eksemplārā vai pat fragmentā¹². Tikai nejausību virknējuma dēļ varam apbrīnot vara graviera Heinriha Tūma izcilo darbu: 1612. gada Rīgas panorāmas

⁹ Die Truckerey ist summum et postremum donum, durch welches Gott die Sache des Evangelii fortreibt, sk. D. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe. Tischreden. Bd. 1. Weimar 1912, S. 523 (Nr. 1038); turpat, Bd. 2, S. 649 (Nr. 2772a).

¹⁰ Van erfinding der löfflichen Kunst der Druckerey 150, sk. *Schryff Calender vp dat Jahr na der Gebort vnses Heren vnd Heylandes Jesu Christi M.D.XC. Up den Meridian der Könincklicken Stadt Riga in Lyffland...* gestellt dörch Johannem Nicolaum Arboreum. Gedruckt in der Könincklicken Stadt Riga dörch Nicolaus Mollin. [1589]

¹¹ sk. *Gedruckt zu Riga; LU Akadēmiskajā bibliotēkā un Latvijas Nacionālajā bibliotēkā glabāto N. Mollina iespieddarbu izstāde. Veltījums 1588. gadā atvertas pirmās tipogrāfijas 425. gadskārtai. Katalogs. Riga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, Anno MMXIII [2013]. Sast. Ināra Klekera, Lilija Limane. 69 lpp. Katalogā fiksēti arī ārzemju krātuvēs atrodamie izdevumi un zināmie, bet nesaglabājušies N. Mollina izdevumi.*

Mollins ir pirmais, kas Rīgā iespiedis notis (1592, 1615, 1618)

Tūrs ir pirmo Rīgā iespiesto ekslibru H. Roma-Horsta dzimtai (1602, nav saglabājies) un Hofa ģimenei (1605?) autors

vienīgais (bojātais) novilkums tika atrasts ap 1765. gadu rātsnama pārbūves laikā. Saplēstā oriģinālgravīra nonāca pilsētas bibliotēkā. Pēc 20 gadiem Brocem gravīru nodevis Kr. Häberland, kurš to bija otrreiz (!) atradis būvgružos starp veciem papīriem, šoreiz bibliotēkas pārbūves laikā. Broce gravīru atdevis Doma muzejam, vispirms nozīmējis to savam *Monumente* krājumam, un tagad prospekts atrodas RVMK. Melngalvijā namā bijis otrs gravīras novilkums, par ko 1612. gadā Mollinam samaksāti 12 ungāru florīni jeb 142 markas. Tas gājis zudībā ilgi pirms Broces laika. Arī Mollina veltījuma ieraksts ir vienīgais (cerams, pagaidām!) zināmais viņa autogrāfs. Pilnīgākā Mollina izdevumu kolekcija atrodas LUAB (proti, agrākajā *Bibliotheca Rigensis*).

Arī Mollina veltījuma ieraksts ir vienīgais (cerams, pagaidām!) zināmais viņa autogrāfs. Jāatgādina, ka LU Akadēmiskās bibliotēkas (proti, senās *Bibliotheca Rigensis*) kolekcija vispārliciecinājās prezentē Mollina izdevumus visā to daudzveidībā.

Baīl domāt, kāds mūsdienās būtu priekšstats par Latvijas intelektuālo vēsturi, ja, apzinoties neizbēgamo katastrofas tuvumu, 1941. gada jūnijā beigās no jau slēgtās Rīgas pilsētas bibliotēkas telpām Rātsnama otrajā un trešajā stāvā uz bankas ugunsdrošo seifu pagrabā nebūtu steigā nonesta visvertīgākā bibliotēkas krājuma daļa, tostarp Mollina grāmatu krājums... 1941. gada 29. jūnijā, kad pēc artilērijas apšaudes pilnībā izdega Rīgas pilsētas bibliotēka un gāja bojā tās 400 000 sējumi, tad brīnums un providence, bet patiesībā – bibliotēkas darbinieku misijas apziņas piepildīta pašai dziedzība – izglāba Rīgas pirmās tipogrāfijas unikātus no fatālā likteņa¹³.

Uz *karaliskās Rīgas pilsētas meridiāna* atzīmētais pilsētas intelektuālās vēstures laika skaitīšanas koordinātu punkts ir Mollina

tipogrāfijas sākotne 1588. gada martā. To apliecina laika gaitā nosargātie pirmavoti: senākās Rīgas grāmatas.

Rīgas Gūtenberga – Niklāsa Mollina – tipogrāfijas ieguldījumu un nozīmi Latvijas kultūrai raksturo virkne fakti:

Mollins iespiedis grāmatas latīņu, vācu (gan augšvācu, gan viduslejasvācu), zviedru, somu un latviešu valodās. Mollina tipogrāfijā saskaņā ar rātes atļauju (1591) bija jābūt vismaz divām presēm; viņam bija jāalgo viens labi apmācīts, prasmīgs zellis vai korektors, kam jāzin latīņu, augšvācu un sakšu (t.i. viduslejasvācu) valodas. Ņemot vērā, ka vajadzēja gan salikt un iespiest tekstus, gan lasīt korektūras, jāsecina, ka Mollina un viņa korektora valodu zināšanas un amata prasmes bijaušas izcilas.

Pie Mollina tipogrāfijas Krāmu ielā darbojās pirmais un vienīgais grāmatu veikals Rīgā. Mollinam (1591), bet vēlāk – viņa znotam Peteram van Mērenam (1597) izsniegtās Rīgas rātes privilēģijas nosaka, ka *neviens cits svešs grāmatirgotājs nedrīkstēja grāmatas atklāti, ne slepeni pārdot, ne uz ielām, ne nesājot no mājas uz māju*. Mollina tiesības un peļņu sargāja arī Zviedrijas karaļa Gustava Ādolfa pastiprinātā privilēģija (1621), kas visā karalistē un tās provincēs noliedza citiem pārdot, tirgot un iesiet Rīgas izdevumus, lai Mollina un viņa mantinieku *nauda un darbi netiktu citu nolaupti*.

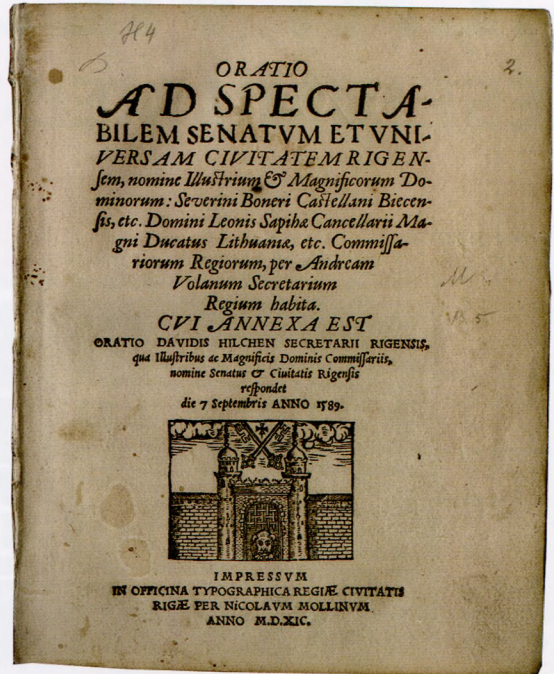
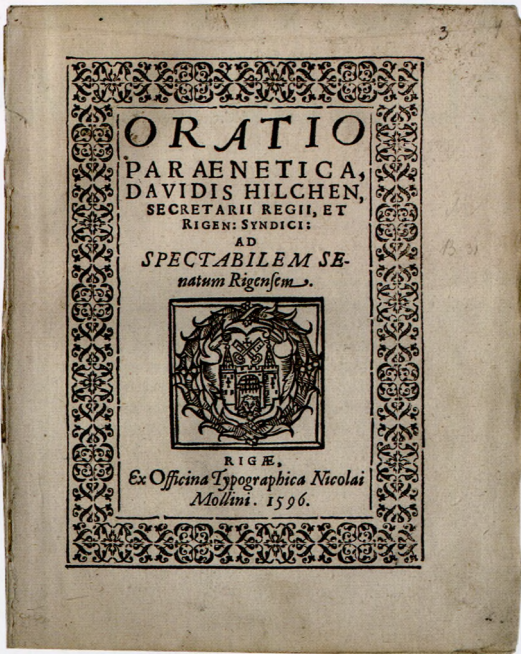
Ar Mollina tipogrāfiju saistīta pirmo zināmo Rīgas grāmatniecību darbība. Kad Mollins ieguva Polijas karaļa privilēģiju (1590) un Rīgas rātes atļauju (1591) iespiest un tirgot grāmatas Rīgā, viņš pie savas tipogrāfijas iekārtoja arī grāmatu veikalu, tā izkonkurējot pāris ar tipogrāfiju nesaistītos Rīgas iesējējus. Pateicoties tam, ka turpmāk meistaru skaits pieauga un to kvalifikācija paaugstinājās, 1630. gadā tika dibināts Rīgas grāmatniecību amats.

¹² No katalogā fiksētajiem 188 Mollina grāmatu nosaukumiem LU Akadēmiskajā bibliotēkā atrodas 62 Mollina unikāti. Vēl 37 Mollina iespieddarbiem zināms arī otrs vai atsevišķos gadījumos – pat trešais līdz sestais eksemplārs. Citā krājumā (grāmatas ir gan LUAB, gan LNB un/vai Latvijas Valsts vēstures arhīva krājumā). Kopā LUAB atrodas 73 Mollina iespieddarbi un 1 vairs neseistīto darba fotogrāfija. Vēl tikai 39 Mollina izdevumi atrodami ārpus LUAB un Latvijas (Somijā (Helsinki), Krievijā, Igaunijā (Tartu), Vācijā (Rostoka). Nesen Mollina izdevumi fiksēti arī Ukrainā (Lvovā). Saglabājušās ziņas par 40 darbiem, kuri vairs nav atrodami.

¹³ Krājuma glābsnā īpaši nopelnī direktoram Jānim Straubergam, sk. **Jansons, Aleksandrs. Daži atmiņu skicejumi par bij. Rīgas pilsētu, tag. LPSR ZA Fundamentālo bibliotēku.** LUAB, Atsevišķi rokrakstu kolekcija 17, inv. nr. KR 2261 Mašīn. ar parakstu. 1982. 5. lpp. Tā laika bibliotēkas darbinieki Aleksandrs Jansons rakstīja: *Intensīvi fondus varēja pārnest tikai dažas dienas. Tie bija jānes no otra stāva caur galveno ieeju līdz bij. diskontobankas ieejai Tirgoņu ielā un vēl krietnu gabalu līdz seifa telpām. Turklāt darbu traucēja biežās gaisa trausmes. Grāmatu pārnesšanā piedalījās visi bibliotēkas darbinieki, atskaitot tos, kuri nevarēja vecuma vai slimības dēļ. Liekas, 27. jūnijā vakarā Rātslaukums un apkārtnes ielas jau bija pilnas ar karaspēku. Dežurants bibliotēkā neielaida. „Te nesot civilistiem ko darīt”. (2. lpp.). Tolaik bibliotēkā strādāja ap 14 darbinieki, lielākoties sievietes; secināms, ka grāmatas tika nestas tikai 4 dienas, proti, 25. un 26. jūnijā.*

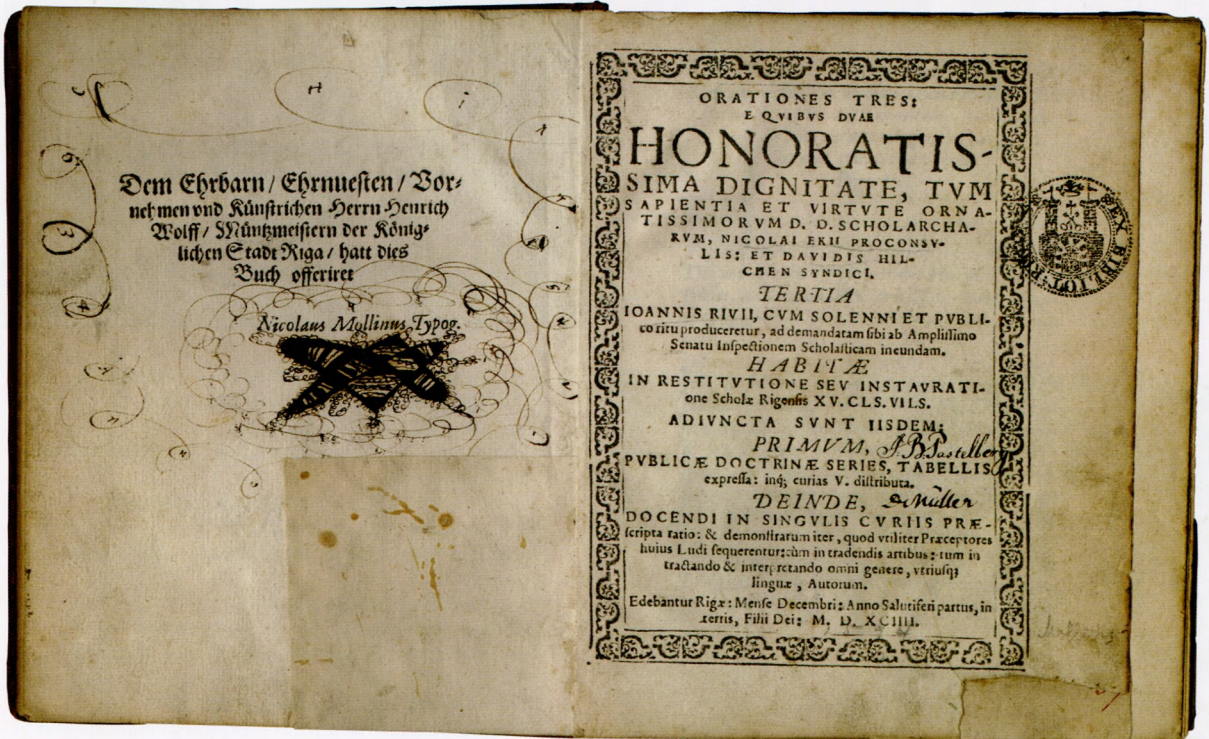

Mollins izveidojis Rīgas ģerboņa grafiskā atveidojuma tradīcijas. Laikā no 1589. līdz 1601. gadam radītas un atkārtoti izmantotas septiņas Rīgas ģerboņa versijas, no tām iespaidīgākās ir četras :

• lauru vainagā (1596: Hilchen D. Oratio paraenetica...; 1593 vai ap 1596: Kost und Kleider Ordnung...);

• taisnstūra formā: ģerbonis atveidots kā pilsētas aizsargmūra fragments ar vārtiem (1589: Volanus A. Hilchen D. Oratio ad spectabilem Senatam et universam Civitatem Rigensem; 1597: Orationes tres...; 1601: Livoniae afflictæ.);

• pilsētas ģerbonis ovālā, ko tur lauvās un ieskauj alegoriskas figūras (Fama(?), Fortūna, Venēra, Justīcija), ar tekstu RIGA in LIVONIA. Taisnstūra plate iesējuma rotājumam zelta iespiedumā (1597: Orationes tres...);

• ar lauvām kā ģerboņa turētājām (1591: Vormünder Ordnung 1593: Kost und Kleider Ordnung...; 1594: Hilchen D., Hermann D. Academiae Samosicianae recens institutae in-
timitio...; 1596: Hermann D. De monstro partu...)